

Έμφυλα στερεότυπα στα σχολικά εγχειρίδια: έρευνα και διδακτική παρέμβαση στο βιβλίο των αγγλικών της Β' γυμνασίου

Ποζουκίδης Νικόλαος

Σ.Ε.Ε. κλ ΠΕ06 ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Δυτικής Μακεδονίας,
nickroz64@gmail.com

Περίληψη

Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν διεθνώς βασικό πεδίο έρευνας των έμφυλων ανισοτήτων, διότι λειτουργούν ως φορείς των επικρατούντων κοινωνικών και πολιτισμικών αξιών. Στη χώρα μας, η έρευνα των σχολικών εγχειριδίων έχει δείξει ότι ανεξάρτητα από τη βαθμίδα εκπαίδευσης και το διδακτικό αντικείμενο το οποίο υπηρετούν, εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως είναι η υποεκπροσώπηση των γυναικών και ο περιορισμός τους σε παραδοσιακές δραστηριότητες. Η παρούσα εργασία μελετά την εικονογράφηση του σχολικού εγχειριδίου που χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας στη Β' τάξη του γυμνασίου. Με αφορμή τα ευρήματα της έρευνας, προτείνεται η τροποποίηση μιας δραστηριότητας του υπό εξέταση βιβλίου από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες, με σκοπό την ευαισθητοποίησή τους προς την κατεύθυνση της ισότιμης συμμετοχής των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά και ευρύτερα στην κοινωνική και επαγγελματική ζωή.

Λέξεις κλειδιά: έμφυλα στερεότυπα, διδασκαλία, σχολικά εγχειρίδια

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι τόσο στην Ευρώπη, όσο και στον υπόλοιπο αναπτυγμένο κόσμο τα αγόρια και τα κορίτσια επιλέγουν να κάνουν διαφορετικά επαγγέλματα. Όπως αναφέρεται σχετικά (Επαγγελματικές Επιλογές: Αποφασίζουν διαφορετικά μαθητές και μαθήτριες), «έχοντας μια στερεότυπη εικόνα για τον κόσμο της εργασίας, οι μαθήτριες εντοπίζουν το ενδιαφέρον τους σε ελάχιστα «γυναικεία» επαγγέλματα». Ο διαχωρισμός σε «αντρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα, τονίζει η Πηλαβάκη (2007), είναι τόσο οριζόντιος (λιγότερες επαγγελματικές επιλογές) όσο και κάθετος (περιορισμός σε χαμηλότερα κλιμάκια της ιεραρχίας). Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι οι γυναίκες να μην τυχαίνουν ισότιμης μεταχείρισης, κάτι που περιορίζει τη συμμετοχή τους στη δημόσια σφαίρα αλλά αντανακλά και στις αμοιβές τους, αφού αμείβονται με λιγότερα χρήματα για ίση προσφερόμενη εργασία. Έτσι, παρόλο που η επιλογή του επαγγέλματος φαίνεται να είναι προϊόν ελεύθερης επιλογής, οι έρευνες δείχνουν ότι είναι αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας κοινωνικοποίησης, σημαντικό μέρος της οποίας συντελείται στο χώρο του σχολείου. Όπως αναφέρουν οι Χαρδαλιά & Ιωαννίδου (2008), τα σχολικά εγχειρίδια παίζουν σημαντικό ρόλο στην κατεύθυνση αυτή. Είναι ανάγκη, λοιπόν, οι εκπαιδευτικοί να καταστούν ικανοί να αναγνωρίζουν περιπτώσεις στις οποίες τα σχολικά εγχειρίδια παρουσιάζουν τα δύο φύλα στερεοτυπικά, αλλά και να μπορούν να προβαίνουν στις απαραίτητες τροποποιήσεις, όπου και όταν χρειάζεται, με σκοπό την αποδόμηση των έμφυλων στερεοτύπων και την προώθηση της ισότητας των φύλων.

Το παρόν άρθρο αποτελείται από δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος ερευνάται η εικονογράφηση ενός βιβλίου αγγλικής γλώσσας, με σκοπό να διαπιστωθεί ο βαθμός ισότιμης εκπροσώπησης των γυναικών σε αυτό. Στο δεύτερο μέρος, με αφορμή τα ευρήματα της έρευνας προτείνεται η τροποποίηση ενός μαθήματος του υπό εξέταση βιβλίου με σκοπό να δοθεί ένα πρακτικό παράδειγμα για το πώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να τροποποιήσουν τη διδασκαλία τους, υιοθετώντας πρακτικές για την προώθηση της ισότητας των φύλων.

Θεωρητική τεκμηρίωση

Έχει περάσει περισσότερο από μισός αιώνας από την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948) και την Ιδρυτική Συνθήκη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1957), γνωστή ως Συνθήκη της Ρώμης, η οποία αποτελεί το πρώτο νομικό κείμενο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρεται στην ισότητα των φύλων. Παρόλα αυτά, το ζήτημα συνεχίζει να απασχολεί τόσο διεθνείς όσο και ευρωπαϊκούς οργανισμούς.

Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες (2006), «Παρά τις πολυάριθμες περιπτώσεις επίσημης αναγνώρισης και της προόδου που έχει σημειωθεί, η ισότητα των φύλων ακόμη δεν αποτελεί πραγματικότητα στην καθημερινή ζωή. Στην πράξη, άνδρες και γυναίκες δεν απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα. Πολλές κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες παραμένουν, όπως για παράδειγμα, μισθολογικές διαφορές και πολιτική υποεκπροσώπηση».

Όσον αφορά την εκπαιδευτική διαδικασία, η ισότητα ευκαιριών μεταξύ αγοριών και κοριτσιών αποτελεί μια σημαντική παράμετρο των πολιτικών για την ισότητα των φύλων, καθώς το σχολείο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους χώρους αναπαραγωγής στερεοτύπων των φύλων (Spender & Sarah, 1980; Delamont, 1990; Arnot & Mac An Ghail, 2006). Όπως αναφέρουν οι Χαρδαλιά & Ιωαννίδου (2008), οι πρώτες μελέτες για τα σχολικά βιβλία ξεκινούν τη δεκαετία του 70 και αφορούν διάφορα αντικείμενα διδασκαλίας, μεταξύ των οποίων και τις ξένες γλώσσες. Σύμφωνα με τις παραπάνω, οι πρώτες αυτές μελέτες επικεντρώνονται στην υποεκπροσώπηση των γυναικών στους τίτλους και στους κύριους χαρακτήρες, στη στερεοτυπική παρουσίαση των έμφυλων ρόλων και των πεδίων δραστηριοτήτων, στην αποκλειστική συσχέτιση των γυναικών με τον οικιακό χώρο και στην αποσιώπηση της παρουσίας των γυναικών στο πεδίο της εργασίας. Το στερεοτυπικό περιεχόμενο των βιβλίων επιδρά αρνητικά στα κορίτσια, καθώς ενθαρρύνει παθητικούς και εξαρτημένους ρόλους και εμποδίζει για τα κορίτσια και τα αγόρια την πληρέστερη διανοητική και κοινωνική ανάπτυξη (Yolen, 1967 στο Χαρδαλιά & Ιωαννίδου, 2008).

Παρά το γεγονός ότι ο προβληματισμός για την αναπαραγωγή σεξιστικών στερεοτύπων μέσα από το διδακτικό υλικό οδήγησε σε αναθεωρήσεις των αναπαραστάσεων του φύλου, το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Πληροφόρησης για τα εκπαιδευτικά συστήματα και τις πολιτικές στην Ευρώπη, αναφέρει ότι ενώ ο πιο κοινός στόχος των πολιτικών για την ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση είναι να αμφισβητήσουν τους παραδοσιακούς ρόλους και τα στερεότυπα των φύλων, παρόλα αυτά, τόσο η γλώσσα των σχολικών βιβλίων όσο και οι απεικονίσεις που περιέχονται σε αυτά, συνεχίζουν να εμφανίζουν έμφυλες διαφοροποιήσεις τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές (European Education and Culture Executive Agency: 2012: 13, 26-27). Η στερεοτυπική εκπροσώπηση των δύο φύλων στα σχολικά εγχειρίδια γίνεται είτε εμφανώς, αποδίδοντας σε άντρες και γυναίκες διαφορετικούς ρόλους, ανάλογα με το φύλο τους (Magno & Silova 2007, p. 651), είτε συγκεκαλυμμένα, μέσα από το Κρυφό Αναλυτικό Πρόγραμμα το οποίο μεταδίδεται στους μαθητές μέσω της αντίφασης που συχνά δημιουργείται μεταξύ όσων λέγονται μέσα στη σχολική τάξη και αυτών που πραγματικά λαμβάνουν χώρα εκεί (Nunan, 1989). Σύμφωνα με το Humm (1989: 95), το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα μεταδίδει στους μαθητές και τις μαθήτριες ένα σύνολο μηνυμάτων τα οποία ενισχύουν τα έμφυλα στερεότυπα, υποστηρίζοντας έτσι έναν έμφυλο καταμερισμό εργασίας μέσα από την κοινωνικοποίηση που προσφέρει το σχολείο. Η επίδραση των σχολικών εγχειριδίων αποκτά ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα, καθώς στη χώρα μας αποτελούν προς το παρόν το μοναδικό διδακτικό υλικό το οποίο είναι διαθέσιμο για τη διδασκαλία και το οποίο οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν στο σύνολό του. Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν οι Πλιόγκου, κ.α. (2017) οι οποίες, κάνοντας αναφορά σε έρευνες, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο, διαπιστώνουν ότι όχι μόνο υπάρχει, γενικά, μια άνιση εκπροσώπηση των φύλων, αλλά το ανδρικό φύλο είναι αυτό που κυριαρχεί παντού.

Όσον αφορά τη χρήση της εικόνας στα σχολικά εγχειρίδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η Μενίκη (2002), ερευνώντας μια σειρά βιβλίων, στα οποία δεν

περιλαμβάνοντα τα βιβλία των ξένων γλωσσών, διαπιστώνει έντονη την παρουσία των έμφυλων στερεοτύπων και μιλάει μαχητικά για τις αλλαγές που πρέπει να επέλθουν με στόχο την διαπαιδαγώγηση μαθητών και μαθητριών στη μεταξύ τους ισότητα.

Πράγματι, η εκπαίδευση, όπως τονίζουν και οι Φρόση κ.α. (2001) διακατέχεται από μια αντίφαση, αφού εκτός από μέσο κοινωνικού ελέγχου, αποτελεί και το πεδίο στα πλαίσια του οποίου είναι δυνατό να διαμορφωθούν οι τάσεις για την προώθηση της ισότητας ανδρών και γυναικών στο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, να καλλιεργηθούν, δηλαδή, και να προωθηθούν κοινωνικές αλλαγές. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών για την προώθηση των αλλαγών αυτών είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς, όπως τονίζει το Μανιφέστο των Εκπαιδευτικών για τον 21^ο αιώνα (2014), είναι αυτοί που μπορούν να επιλέξουν να μεταδώσουν συμμετοχικές αξίες που να υποστηρίζουν βιώσιμες δημοκρατικές κοινωνίες ή να δαιωνίσουν τις διακρίσεις.

Με βάση τα παραπάνω, κρίνεται αναγκαίος ένας επαναπροσδιορισμός της εκπαίδευσης από τη σκοπιά του φύλου έτσι ώστε η εκπαίδευση να μετασχηματιστεί προς μια μη σεξιστική κατεύθυνση. Είναι γνωστό ότι ο κύκλος ζωής των διδακτικών εγχειριδίων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι ιδιαίτερα μεγάλος, ενώ ταυτόχρονα αυτά αποτελούν προς το παρόν το μοναδικό εγκεκριμένο διδακτικό υλικό προς χρήση. Μέχρι τη στιγμή, λοιπόν, που θα υπάρξει αλλαγή των διδακτικών εγχειριδίων προς την επιθυμητή κατεύθυνση, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να καταστούν ικανοί να διακρίνουν τυχόν προβληματικά σημεία στο περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων καθώς και να προβαίνουν στους αναγκαίους μετασχηματισμούς, ώστε το διδακτικό υλικό να τροποποιείται ανάλογα.

Η έρευνα

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται το ανδρικό και το γυναικείο φύλο στις εικόνες που περιέχονται στο βιβλίο των Αγγλικών της Β΄ γυμνασίου «Think Teen Student's Book Προχωρημένοι» (Γιαννακοπούλου κ. ά., 2011) έτσι ώστε να διαπιστώσει αν υπάρχει ισότιμη εκπροσώπηση στους διάφορους κοινωνικούς και επαγγελματικούς ρόλους ή αν κυριαρχούν έμφυλες στερεοτυπικές συμπεριφορές

Μεθοδολογία

Η έρευνα που παρουσιάζεται είναι μέρος μιας ευρύτερης έρευνας που φιλοδοξεί να μελετήσει το σύνολο των βιβλίων αγγλικής γλώσσας του γυμνασίου και το παρόν βιβλίο είναι το πρώτο που προσεγγίζεται από τον ερευνητή. Η επιλογή του βιβλίου έγινε τυχαία.

Η ανάλυση έγινε με τη βοήθεια της Ανάλυσης Περιεχομένου (Content Analysis, n.d.) η οποία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη ως μέθοδος για τη διερεύνηση της αναπαράστασης των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια (Hogben & Waterman, 1997). Αποτελεί, όπως αναφέρουν οι Χαρδαλιά και Ιωαννίδου, 2008: 31), συνδυασμό ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης, κάτι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση μελέτης εικόνων, καθώς η εικόνα θεωρείται, πια, όχι απλά μια απλή καταγραφή ενός στιγμιότυπου, αλλά ένα «επικοινωνιακό τεχνούργημα» (Graddol 1994: 41), το οποίο μεταφέρει πλήθος μηνυμάτων σε πολλαπλά επίπεδα.

Ως μονάδα ανάλυσης ορίστηκε η «εικόνα». Ο όρος αναφέρεται σε οτιδήποτε ανθρωπόμορφο παρουσιάζεται σε εικονική μορφή και περιλαμβάνει φωτογραφίες πραγματικών ανθρώπων, απεικονίσεις αγαλμάτων ή άλλων ανθρωπόμορφων κατασκευών αλλά και ανθρωπόμορφα σκίτσα.

Η έρευνα χρησιμοποίησε ένα από τα συστήματα ανάλυσης των Φλωριώτη κ.ά.(χ.χ.) και συγκεκριμένα τη συχνότητα εμφάνισης ανδρών και γυναικών στις εικόνες του βιβλίου. Μετά από τροποποίηση των κατηγοριών, όπως αυτές προέκυψαν ύστερα από μια προκαταρκτική μελέτη των ευρημάτων, ορίστηκαν πέντε θεματικές κατηγορίες, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Το σύστημα ανάλυσης και οι θεματικές κατηγορίες

Σύστημα ανάλυσης	Θεματικές κατηγορίες
Συχνότητα εμφάνισης ανδρών και γυναικών στις εικόνες του βιβλίου	<ol style="list-style-type: none"> 1. Άνδρες και γυναίκες στις εικόνες (άνδρες, γυναίκες, και άνδρες και γυναίκες) 2. Επώνυμοι χαρακτήρες (ιστορικά πρόσωπα, καλλιτέχνες και άτομα εύκολα αναγνωρίσιμα) 3. Επιστήμονες στις εικόνες (μαθητές/ τριες, επαγγελματίες με πτυχίο ΑΕΙ) 4. Αθλητές και άτομα των σπορ στις εικόνες 5. Πρωταγωνιστικοί ρόλοι (σε περίπτωση που απεικονίζονται πολλά πρόσωπα – άνδρας ή γυναίκα)

Τέλος, σημειώνεται ότι στις ελάχιστες περιπτώσεις όπου το φύλο των εικονιζόμενων δεν ήταν ευκρινές, οι εικόνες δεν λήφθηκαν υπόψη.

Παρουσίαση των αποτελεσμάτων

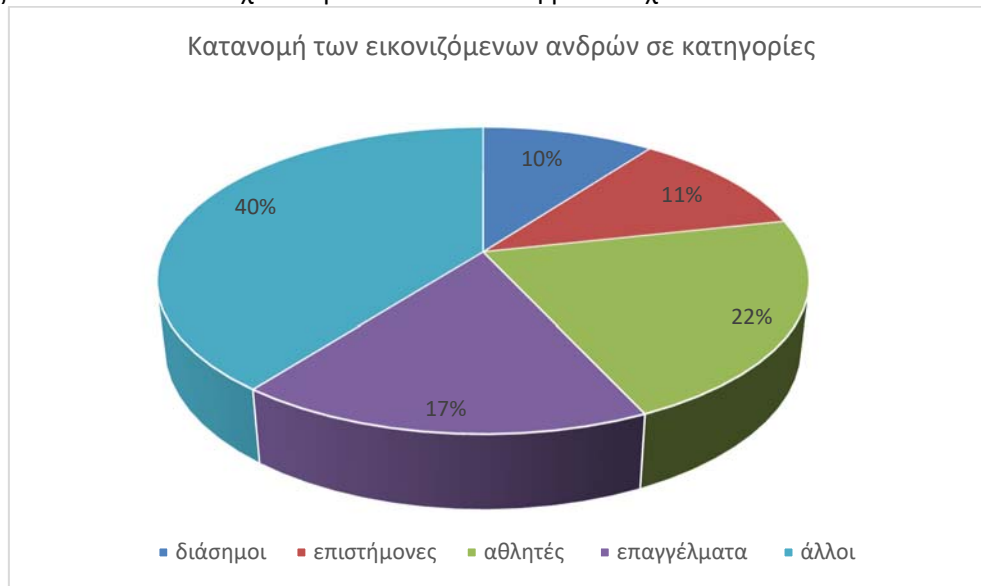
Αναφορικά με την πρώτη κατηγορία, δηλαδή τη συχνότητα εμφάνισης ανδρών και γυναικών στις εικόνες του βιβλίου, η έρευνα εντόπισε συνολικά 261 εικόνες στις οποίες απεικονίζονται πρόσωπα είτε ανδρών είτε γυναικών, είτε και ανδρών και γυναικών. Σε αυτές, το ανδρικό φύλο επικρατεί αριθμητικά, με μεγάλη διαφορά. Έτσι, σε 167 εικόνες απεικονίζονται άντρες, ενώ γυναίκες σε μόνο 53, μια αναλογία δηλαδή 3 προς 1. Τέλος, σε 49 από αυτές απεικονίζονται τόσο άντρες όσο και γυναίκες. Στο σχήμα 1, εμφανίζονται οι παραπάνω αριθμοί, ως ποσοστά του συνόλου των απεικονίσεων.

Σχήμα 1: Η συχνότητα απεικόνισης των φύλων στο βιβλίο

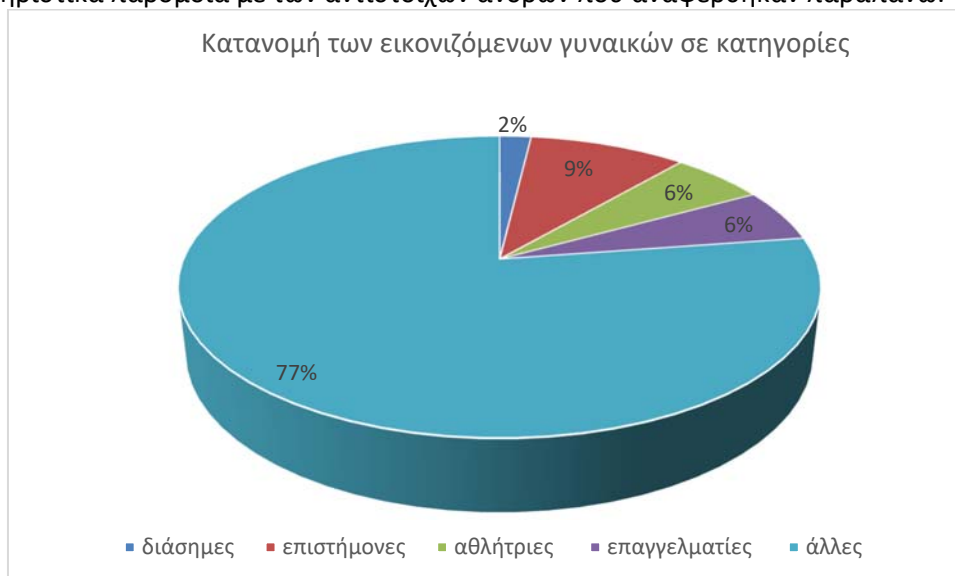
Συνεχίζοντας την παρουσίαση των υπόλοιπων κατηγοριών, το επόμενο σχήμα παρουσιάζει την κατανομή των εικονιζόμενων ανδρών στις υπόλοιπες θεματικές κατηγορίες. Όπως, λοιπόν, φαίνεται στο σχήμα 2, οι διάσημοι αποτελούν το 10% των εικονιζόμενων ανδρών, μεταξύ των οποίων συναντά κανείς τον Ποσειδώνα και τον Οδυσσέα, τον Γουτεμβέργιο, τον Κολόμβο, τον Σαίξπηρ, τον Βιβάλντι, τον Μπετόβεν, τον Πικάσο και τον Ελύτη. Ένα 11%, αποτελούν οι επιστήμονες, μεταξύ των οποίων συναντά κανείς μαθητές μπροστά σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, αρχαιολόγους, γιατρό, εκπαιδευτικούς, και διευθυντές σχολείων. Διάφοροι άλλοι επαγγελματίες, όπως αρτοποιοί, καταστηματάρχες, ρεπόρτερ κλπ. καταλαμβάνουν το 17% , ενώ οι αθλητές και όσοι εμφανίζεται να ασχολούνται με σπορ, το 22%. Τέλος, υπάρχει ένα υπόλοιπο 40%, το οποίο δε μπορεί να ενταχθεί σε καμιά από τις

προηγούμενες κατηγορίες. Αυτοί αποτελούν απλές απεικονίσεις από τις οποίες δε μπορεί κανείς να υποθέσει κάτι σχετικά με το ποιοι είναι ή με τι ασχολούνται.

Σχήμα 2: Η κατανομή των ανδρών στις υπό εξέταση κατηγορίες

Όσον αφορά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων για τις γυναίκες, το επόμενο σχήμα παρουσιάζει την κατανομή των εικονιζόμενων γυναικών στις υπόλοιπες θεματικές κατηγορίες. Όπως, λοιπόν, φαίνεται από το σχήμα 3, οι διάσημες αποτελούν το 2% των εικονιζόμενων γυναικών και στην πραγματικότητα πρόκειται για μία μόνο γυναίκα, την αεροπόρο Amelia Earhart. Αθλήτριες ή ασχολούμενες με τα σπορ είναι το 6%,. Μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των επιστημόνων, το οποίο φτάνει στο 10%, παρόμοιο με αυτό των ανδρών. Από τις 5 γυναίκες, όμως, οι οποίες εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία, οι 4 είναι μαθήτριες και μόνο μία είναι επιστήμονας. Οι διάφοροι επαγγελματίες καταλαμβάνουν το 6% συγκεκριμένα πρόκειται για δύο μουσικούς και μία γλύπτρια. Τέλος, υπάρχει ένα 77%, το οποίο δε μπορεί να ενταχθεί σε καμιά από τις προηγούμενες κατηγορίες, καθώς έχει χαρακτηριστικά παρόμοια με των αντίστοιχων ανδρών που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Σχήμα 3: Η κατανομή των γυναικών στις υπό εξέταση κατηγορίες

Τέλος, όσον αφορά την πέμπτη κατηγορία που αφορά τους πρωταγωνιστικούς ρόλους στις εικόνες που εμφανίζονται μαζί άντρες και γυναίκες, η κατάσταση φαίνεται να ισορροπεί,

καθώς άντρες και γυναίκες μοιράζονται τους πρωταγωνιστικούς ρόλους σχεδόν ισότιμα, με μικρή υπεροχή των ανδρών, όπως φαίνεται στο σχήμα 4.

Σχήμα 4: Πρωταγωνιστικοί ρόλοι ανδρών και γυναικών στις κοινές απεικονίσεις

Συζήτηση

Η έρευνα έρχεται να επιβεβαιώσει παρόμοιες έρευνες στα σχολικά εγχειρίδια, παρόλο που εκείνες έχουν να κάνουν με εγχειρίδια άλλων τάξεων και διδακτικών αντικειμένων (Κανταρτζή, 2003, Μαραγκουδάκη κ.ά., 2007, Ρεντετζή, 2006). Στο υπό εξέταση βιβλίο, οι άνδρες εμφανίζονται στις εικόνες σε τριπλάσια συχνότητα σε σχέση με τις γυναίκες. Επί πλέον, είναι αυτοί που είναι διάσημοι, που σε αυτούς η ανθρωπότητα οφείλει πολλά στην επιστήμη, τις τέχνες και τα γράμματα, από την αρχαιότητα μέχρι και τις μέρες μας. Επί πλέον, είναι αυτοί που ασχολούνται με επαγγέλματα υψηλού κύρους. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμη και οι αρχαιολόγοι είναι άντρες, παρόλο που είναι γνωστό ότι στις ανθρωπιστικές επιστήμες η παρουσία των φοιτητριών είναι κυρίαρχη. Οι γυναίκες περιορίζονται στο επάγγελμα της εκπαιδευτικού, ενώ και σε αυτή την περίπτωση, τις διευθυντικές θέσεις εμφανίζονται να τις έχουν άντρες. Ο αθλητισμός και τα σπορ παρουσιάζονται κι αυτά ως καθαρά ανδρική υπόθεση. Τέλος, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ενώ οι άντρες που δε μπορούν να καταταγούν σε καμιά κατηγορία είναι το 40% του συνόλου, για τις γυναίκες το ποσοστό αυτό ανεβαίνει στο 77%. Βλέπουμε, έτσι, ότι θεωρείται πολύ πιο φυσικό να παρουσιάζονται γυναίκες χωρίς κάποια κοινωνική ή επαγγελματική ταυτότητα από ότι άνδρες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το υπό εξέταση βιβλίο αντιμετωπίζει τους άντρες και τις γυναίκες στερεοτυπικά, καθώς καλλιεργεί συγκεκριμένες αντιλήψεις για το ρόλο των φύλων. Με τον τρόπο αυτό, συνεισφέρει και αυτό στην διαιώνιση της αντίληψης πως το γυναικείο φύλο δεν έχει τις ίδιες ικανότητες με το αντρικό, κάτι που αποτελεί τη βάση για τη μεροληπτική στάση εις βάρος των γυναικών στη δημόσια σφαίρα. Είναι, λοιπόν, ανάγκη να βελτιωθεί η παρεχόμενη εκπαίδευση υιοθετώντας προσεγγίσεις για την ισότητα των φύλων, ώστε να αναδομηθούν εκ βάθρων τα διάφορα στερεότυπα. Προς την κατεύθυνση αυτή, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η αναμόρφωση των σχολικών εγχειριδίων.

Η διδακτική παρέμβαση

Έχοντα υπόψη τα παραπάνω, θεωρήθηκε, καλό να προταθεί μια διδακτική παρέμβαση, μέσα από την τροποποίηση ενός μαθήματος του βιβλίου που θεωρείται προβληματικό όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα δύο φύλα, με σκοπό να αποτελέσει

παράδειγμα για περαιτέρω παρεμβάσεις, από τη μεριά των εκπαιδευτικών. Όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια, η παρέμβαση βρίσκεται σε αρμονία με το ισχύον Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών Ξένων Γλωσσών (2016) και, ακολουθώντας την Αγγελή (χ.χ.), βασίζεται σε αναπροσαρμογή της υφιστάμενης ύλης παρά σε προσθήκη νέας.

Η προτεινόμενη εκπαιδευτική παρέμβαση αποτελεί συνεκτικό μέρος ενός αναλυτικού διδακτικού σχεδιασμού (σενάριο διδασκαλίας), και απηχεί τις παιδαγωγικές θεωρίες μάθησης, και τις διδακτικές πρακτικές που θεωρούνται σήμερα δεσπόζουσες στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών (μέθοδος project, αυτόνομη μάθηση, χρήση Τ.Π.Ε.). Αναλυτικά, τα βασικά στοιχεία του σχεδιασμού είναι τα εξής:

Βασικά στοιχεία του σχεδιασμού

- Σύντομη περιγραφή: Πρόκειται για μια πρόταση τροποποίησης της δραστηριότητας που υπάρχει στη σελίδα 52 του βιβλίου της Β Γυμνασίου Think Teen Student's Book Προχωρημένοι (Γιαννακοπούλου κ. ά. (2011) στην οποία δυο αγόρια, ο George και ο Alex, επισκέπτονται ένα θεματικό Πάρκο, όπου μπορεί να κάνει κανείς διάφορα σπορ. Η δραστηριότητα παρουσιάζει τα σπορ ως μια κυρίως ανδρική υπόθεση και προτείνεται να τροποποιηθεί, ώστε τα δύο φύλα να παρουσιάζονται ισότιμα. Η τροποποίηση θα γίνει από τους ίδιους τους μαθητές και τις μαθήτριες, μέσω της συμμετοχής τους σε ένα project.
- Τάξη στην οποία απευθύνεται: Β Γυμνασίου
- Επίπεδο Γλωσσομάθειας: Β1
- Σύνδεση με το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα: Το Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών για τις Γλώσσες (2016) προωθεί τη δημιουργία διδακτικού υλικού από τον/ την εκπαιδευτικό, σύμφωνα με τη γλωσσική επάρκεια των μαθητών και των μαθητριών, όπως αυτή καθορίζεται από τα επίπεδα γλωσσομάθειας του Κοινού Ευρωπαϊκού Πλαισίου Αναφοράς για τις Γλώσσες. Η διδακτική παρέμβαση που προτείνεται είναι ένα μικρό project, κάτι οικείο στους μαθητές και τις μαθήτριες, μια που το βιβλίο τους περιέχει αρκετές παρόμοιες δραστηριότητες. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως όλη η δραστηριότητα πραγματοποιείται, με τους μαθητές και τις μαθήτριες να συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα των Αγγλικών το οποίο εξελίσσεται, μέσω της δραστηριότητας
- Σύνδεση με σχολικό εγχειρίδιο: Η διδακτική παρέμβαση συνδέεται με το βιβλίο της Β Γυμνασίου Προχωρημένοι (Γιαννακοπούλου κ. ά. (2011) Unit 3, lesson 8, p. 52)
- Διάρκεια: δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα οι μαθητές και οι μαθήτριες εργάζονται ομαδικά σε ένα project και τροποποιούν τη δραστηριότητα του βιβλίου, ώστε να μην παρουσιάζει τα φύλα στερεοτυπικά. Γίνονται, έτσι, οι ίδιοι παραγωγοί του διδακτικού τους υλικού, το οποίο με τον τρόπο αυτό καθίσταται μαθητοκεντρικό. Σύμφωνα με το Nunan (1988), όταν οι μαθητές και οι μαθήτριες εμπλέκονται στη δημιουργία του διδακτικού υλικού που τους αφορά, αυξάνει η συμμετοχή τους, καθώς ενσωματώνουν σε αυτό θέματα του δικού τους ενδιαφέροντος. Τη δεύτερη ώρα, οι μαθητές και οι μαθήτριες εργάζονται πάνω στη δραστηριότητα που δημιούργησαν σε αντικατάσταση της δραστηριότητας του σχολικού βιβλίου.
- **Στόχοι**
Οι γλωσσικοί στόχοι ορίζονται από το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα (Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών Ξένων Γλωσσών, 2016). Για το Επίπεδο γλωσσομάθειας Β1, οι στόχοι του δώρου μαθήματος αφορούν τις παρακάτω δεξιότητες, ως εξής:
Κατανόηση γραπτού λόγου: «να πλοηγούνται σε έναν ιστότοπο και να κατανοούν τη δομή και το περιεχόμενό του».
Παραγωγή γραπτού λόγου: «να συνθέτουν ή να συνοψίζουν πληροφορίες από ποικίλες πηγές συντάσσοντας ένα νέο, ορθά δομημένο, συνεκτικό κείμενο»

Παραγωγή προφορικού λόγου: «να συζητούν (με έναν ή περισσότερους συνομιλητές) για οικεία ζητήματα της καθημερινής ζωής (προσωπικά, επαγγελματικά, κοινωνικά)».

Επιπλέον, ως προς τους τρεις τομείς στόχων που αναφέρει ο Bloom (1956), οι μαθητές και οι μαθήτριες αναμένεται να εργαστούν προς την επίτευξη των εξής:

Γνωστικοί στόχοι (έμφαση στις γνώσεις): Μέσω της δραστηριότητας, οι μαθητές/μαθήτριες θα έχουν την ευκαιρία να μάθουν σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα, καλλιεργώντας, ταυτόχρονα τη γλώσσα στόχο, μια που τα πάντα εκτυλίσσονται μέσω αυτής.

Συναισθηματικοί στόχοι (έμφαση στα συναισθήματα): οι μαθητές και οι μαθήτριες θα έχουν την ευκαιρία να επικοινωνήσουν, να συνεργαστούν και να προσεγγίζουν με προσοχή και δεκτικότητα θέματα που σχετίζονται με τα έμφυλα στερεότυπα, έτσι ώστε να αντιδρούν κριτικά στα διάφορα ερεθίσματα.

Ψυχοκινητικοί στόχοι (έμφαση στις κινητικές δραστηριότητες) Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα εργαστούν στο πλαίσιο της ομάδας τους, θα οργανώσουν, θα ερευνήσουν θα προετοιμάσουν το υλικό και τέλος θα παρουσιάσουν τη δραστηριότητά τους.

Τα στάδια της παρέμβασης

Η παρέμβαση αποτελείται από δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο (1^η ώρα διδασκαλίας), οι μαθητές και οι μαθήτριες αναδιαμορφώνουν τη δραστηριότητα του σχολικού τους εγχειριδίου, ενώ στο δεύτερο στάδιο (2^η ώρα διδασκαλίας), οι ομάδες ανταλλάσσουν τις δραστηριότητες που έχουν ετοιμάσει και κάθε ομάδα εργάζεται πάνω στη δραστηριότητα που έχει παραλάβει Αναλυτικότερα:

1η διδακτική ώρα: Project:

Ακολουθεί ένα σχεδιασμό τεσσάρων σταδίων (Φραγκάκη, 2007), ως εξής:

1ο στάδιο: προβληματισμός- σχεδιασμός

- Ο/ η εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι το επόμενο μάθημα παρουσιάζει μια σειρά από σπορ. Μέσω μιας ιδεοθύελλας, τους ζητάει να αναφέρουν, στην αγγλική γλώσσα, ποια σπορ τους αρέσουν, τα οποία σημειώνονται στον πίνακα. Αν υπάρχει η δυνατότητα χρήσης ΤΠΕ, οι μαθητές δημιουργούν συνεργατικά ένα συννεφόλεξο, χρησιμοποιώντας μία εφαρμογή από το διαδίκτυο, π.χ. το <https://wordart.com/>
- Με βάση τα όσα έχουν καταγραφεί, προκαλείται μια συζήτηση στην ολομέλεια, όπου οι μαθητές και οι μαθήτριες συζητούν για το αγαπημένο τους σπορ και για το αν υπάρχουν ανδρικά και γυναικεία σπορ.
- Στο τέλος της συζήτησης, μέσω ψηφοφορίας στην οποία παίρνουν μέρος όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες, αναδεικνύεται ποιο σπορ είναι το πιο δημοφιλές. Όπως και παραπάνω, η ψηφοφορία μπορεί να γίνει και ηλεκτρονικά, είτε με το εργαλείο *rolling* του *webex*, αν πρόκειται για εξ αποστάσεως, σύγχρονη διδασκαλία, είτε με ένα εργαλείο όπως το <https://www.poll Everywhere.com/>, στην περίπτωση της κλασικής τάξης, αν υπάρχει πρόσβαση σε υπολογιστές.
- Ο/ η εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές και τις μαθήτριες να χωριστούν σε μικτές ομάδες αγοριών και κοριτσιών και να μελετήσουν προσεκτικά τις φωτογραφίες που υπάρχουν στο σχολικό βιβλίο.
- Ενθαρρύνει μια συζήτηση σχετικά με την εκπροσώπηση αγοριών και κοριτσιών στις φωτογραφίες και προτείνει την τροποποίηση της συγκεκριμένης δραστηριότητας, μέσα από την οπτική της ισότιμης παρουσίασης των δύο φύλων, ώστε να μην αναπαράγονται έμφυλα στερεότυπα

2ο στάδιο : υλοποίηση

- Οι μαθητές και οι μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει να επεξεργαστεί ένα σπορ ή και να προσθέσει κάποιο νέο
- Ερευνούν στο διαδίκτυο, βρίσκουν πληροφορίες και εικόνες για το σπορ με το οποίο ανέλαβαν να ασχοληθούν
- Με τη βοήθεια του ή της εκπαιδευτικού, κάθε ομάδα δημιουργεί μια μικρή δραστηριότητα κατανόησης κειμένου για το σπορ με το οποίο ασχολήθηκε, χρησιμοποιώντας εικόνες και κείμενα από το διαδίκτυο. Για την κατασκευή της δραστηριότητας μπορεί να χρησιμοποιηθούν λογισμικά 'κατασκευής δραστηριοτήτων, όπως, για παράδειγμα, το <https://learningapps.org/>
- Δημιουργείται ένας ηλεκτρονικός συνεργατικός πίνακας ανακοινώσεων, μέσω του λογισμικού Padlet (<https://el.padlet.com/>), όπου κάθε ομάδα ανεβάζει την εργασία της

3ο στάδιο: παρουσίαση

- Μετά την ολοκλήρωση της δραστηριότητας, το padlet παρουσιάζεται στην ολομέλεια, όπου γίνεται συζήτηση, προτείνονται τυχόν αλλαγές ή βελτιώσεις και αποφασίζεται η τελική μορφή του

4ο στάδιο: Απολογισμός

- Ο απολογισμός έχει τη μορφή διαμορφωτικής αξιολόγησης, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί με ένα ερωτηματολόγιο, μέσα από το οποίο οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούν να ελέγξουν κατά πόσο έχουν επιτευχθεί οι στόχοι της δραστηριότητας, γλωσσικοί και άλλοι, οι οποίοι είχαν τεθεί εξ αρχής (συμμετοχή όλων, έρευνα, δημιουργία κειμένων, δημιουργία δραστηριότητας με βάση το κείμενο).
- Με βάση τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, ο/ η εκπαιδευτικός μπορεί να προγραμματίσει παρόμοιες δραστηριότητες στο μέλλον, δίνοντας έμφαση σε θέματα τα οποία ίσως δεν έγιναν κατανοητά από κάποιους μαθητές ή μαθήτριες

2η διδακτική ώρα

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης διδακτικής ώρας, οι ομάδες ανταλλάσσουν τις εργασίες τους και κάθε μια προσπαθεί να φέρει σε πέρας τις δραστηριότητες που έχουν δημιουργήσει οι άλλες ομάδες. Στο τέλος, γίνεται επαλήθευση των απαντήσεων στην ολομέλεια.

Συμπεράσματα

Η νομική κατοχύρωση ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες η οποία έχει επιτευχθεί στις δυτικές κοινωνίες δε διασφαλίζει την εφαρμογή της στην πράξη, όσο τα έμφυλα στερεότυπα αποτελούν μέρος της καθημερινότητας μας. Η παρούσα έρευνα έρχεται να επιβεβαιώσει παρόμοιες προηγούμενες έρευνες στο συμπέρασμα ότι τα σχολικά εγχειρίδια υιοθετούν στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων. Καθίσταται, λοιπόν, αναγκαίο να υπάρξει στο χώρο του σχολείου μια συνεχής προσπάθεια τόσο αποκάλυψης των έμφυλων πρακτικών, όσο και αποδόμησής τους, μέσα από στοχευμένες δραστηριότητες. Η προτεινόμενη διδακτική παρέμβαση αποτελεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα τροποποίησης του διδακτικού υλικού, προς την κατεύθυνση της ισότιμης παρουσίασης των δύο φύλων. Είναι σύμφωνη με το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα, δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητική ούτε στο σχεδιασμό ούτε στην υλοποίησή της και εμπλέκει ενεργά τους μαθητές, στη δημιουργία της, κάτι που δίνει μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας της.

Αναφορές

- Arnot, M. & Mac An Ghail, M. (2006). *The Routledge reader in gender and education*. New York: Routledge.
- Bloom B. S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co Inc.
- Content Analysis. *Colorado State University* retrieved 17-2-2022 from <http://writing.colostate.edu/guides/research/content/pop2a.cfm>
- Delamont, S. (1990). *Sex roles and the school*. Second edition. London: Routledge.
- European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, *Gender differences in educational outcomes: study on the measures taken and the current situation in Europe*, Publications Office, 2012. Retrieved 15-2-2022 from <https://data.europa.eu/doi/10.2797/3598>.
- Graddol, D. (1994). What is a text. in Graddol, D and Boyd Brrett, O. *Media Texts: Authors and Readers*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hogben, Matthew & Waterman, Caroline K. (1997). "Are All of Your Students Represented in Their Textbooks? A Content Analysis of coverage of Diversity Issues in Introductory Psychology Textbooks". *Teaching of Psychology*, 24(2),95-100, DOI: 10.1207/s15328023top2402_3
- Humm, M., 1989. *The dictionary of feminist theory*. Hemel Hemstead, UK: Harvester Wheatsheaf.
- Kilpatrick, W.H. (1918). "The Project Method. The Use of the Purposeful Act in the Educative Process". *Teachers College Record*, vol.19, No4.
- Magno, C. & Silova, I., 2007. Teaching in transition; Examining school-based inequities in central/south-eastern Europe and the former Soviet Union. *International Journal of Educational Development*. 27, pp. 647-660.
- Nunan, D. (1989) 'Hidden agendas: the role of the learner in programme implementation'. In Johnson, R. K. (ed) (1989) *The second language Curriculum*. Cambridge: CUP
- Pinto, T. (ed.) (2013). *Education Guide: Gender and Citizenship*. Commission for Citizenship and Gender Equality.
- Spender, D. & Sarah, E. (1980). *Learning to loose: sexism and education*. University of Virginia: Women's Press.
- Αγγελή, Μ. (χ.χ) Καταπολεμώντας τα στερεότυπα του φύλου στην εκπαίδευση. *Mediterranean Institute of Gender Studies*. Διαθέσιμο: <https://bit.ly/3nU13IM>. προσπελάστηκε στις 7/5/2021
- Γιαννακοπούλου, Α., Γιαννακοπούλου, Γ., Καραμπάση, Ε. και Σοφρωνά, Θ. (2011). *Think Teen, 2nd Grade of Junior High School, Student's Book*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών Ξένων Γλωσσών, (Υ.Α. 141417/Δ2/ΦΕΚ 2871-9/9/2016)
- Επαγγελματικές Επιλογές: Αποφασίζουν διαφορετικά μαθητές και μαθήτριες. Διαθέσιμο: http://www.isotita-epaeak.gr/iliko_sxetikes_ereunes/ekpedeusi/Epaggelmatikes_epiloges_reduce.pdf. Προσπελάστηκε 18/2/2022.
- Ευρωπαϊκός Χάρτης για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες (2006). Διαθέσιμο: https://www.ccre.org/docs/charte_egalite_el.pdf προσπελάστηκε στις 7/5/2021
- Ιδρυτική Συνθήκη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1957) Διαθέσιμο: https://it.wikisource.org/wiki/Trattato_che_istituisce_la_Comunit%C3%A0_economica_europea_-_Trattato,_Roma,_25_marzo_1957/Trattato προσπελάστηκε 7/5/2021. Προσπελάστηκε στις 15-2-2022
- Κανταρτζή, Ευαγγελία (2003). Τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού Σχολείου. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Μανιφέστο των Εκπαιδευτικών για τον 21^ο αιώνα (2014), *Η Εκπαίδευση για την αλλαγή, η αλλαγή για την εκπαίδευση*. Διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/finalmanifesto-gr/16808cf4e3>. Προσπελάστηκε στις 15-2-2022

Μαραγκουδάκη Ελένη, Τρέσσου Ελένη, Καραγιαννίδης Θεόδωρος (2007). *Βοηθητικό εκπαιδευτικό υλικό για τα σχολικά εγχειρίδια μαθημάτων θετικής κατεύθυνσης*, Μελέτη στα πλαίσια του Έργου Παραγωγή βοηθητικού εκπαιδευτικού υλικού για την εισαγωγή θεμάτων σχετικά με τα φύλα στην εκπαιδευτική διαδικασία. (ΕΠΕΑΕΚ II, Πράξη 4.1.1.δ), Φορέας υλοποίησης Τομέας Παιδαγωγικής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Θεσ/κη: Λιθογραφία

Μενίκη, Β. (2002). Το φύλο των σχολικών βιβλίων. Στο Ε. Γκόβα (επιμ). *Η πτώση των φύλλων*. Κείμενα και προτάσεις για το σεξισμό και τη βία. Πλαίσιας-Κάρδαρη:Αθήνα. Σς. 35-38.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948). Διαθέσιμο: <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk> προσπελάστηκε στις 7/5/2021

Πηβαλάκη, Ά. (2007). «Εθνικό σχέδιο δράσης για την ισότητα ανδρών και γυναικών-ισότητα στην απασχόληση και επαγγελματική εκπαίδευση», (σσ. 35-43). Λευκωσία.

Πλιόγκου, Β., Κανταρτζή, Ε. και Τριανταφύλλου, Μ. (2017) *Έμφυλες αναπαραστάσεις στα σχολικά εγχειρίδια θετικής κατεύθυνσης των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου*. Διαθέσιμο: <https://doi.org/10.12681/hjre.11940> προσπελάστηκε στις 7/5/2021

Ρεντετζή, Μαρία (2006). "Φύλο και φυσικές επιστήμες: έμφυλα στερεότυπα και εκπαιδευτικές στρατηγικές υπονόμευσής τους". στο: *Θέματα στην Εκπαίδευση*, 7(1), 97-120. Φλωριώτης, Γ., Μπαλαμπέκου, Σ. & Μαυρικάκη, Ε. *Οι έμφυλες αναπαραστάσεις στα σχολικά εγχειρίδια Φυσικών Επιστημών Γυμνασίου*. Διαθέσιμο: https://www.academia.edu/3288846/Οι_έμφυλες_αναπαραστάσεις_στα_σχολικά_εγχειρίδια_Φυσικών_Επιστημών_Γυμνασίου . Προσπελάστηκε 19-2-2022.

Φραγκάκη, Μ. (2007), *Μεθοδολογική Προσέγγιση του Κριτικού- Χειραφετικού Παραδείγματος. Η Μέθοδος Project*. Διαθέσιμο: http://users.sch.gr/nikbalki/epim_kse/files/Parousiaseis/Method_Project.pdf προσπελάστηκε 7/5/2021

Φρόση, Λ., Κουϊμτζή, Ε. και Παπαδήμου, Χ. (2001) *Ο παράγοντας φύλο και η σχολική πραγματικότητα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Μελέτη Επισκόπησης) Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ)*. Διαθέσιμο: https://ikee.lib.auth.gr/record/302355/files/159_FYLO_SXOLIKI_PRAGMATIKOTITA.pdf προσπελάστηκε στις 7-5-2021

Χαρδαλιά, Ν και Ιωαννίδου, Α. (2008). *Έμφυλες Κοινωνικές Αναπαραστάσεις στα Σχολικά Εγχειρίδια: Μελέτη Βιβλιογραφικής Επισκόπησης*. Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) Διαθέσιμο: (https://www.kethi.gr/sites/default/files/wp-content/uploads/2009/06/136_EMFYLES_ANAPARASTASEIS_SXOLIKA_EGXEIRIDIA.pdf) προσπελάστηκε στις 17/2/2022.